

Do It Yourself

ARTWALK

Vrouwen in Rotterdam

March 2021
Art Index Rotterdam



CBK R'DAM



Do It Yourself

ARTWALK

'vrouwen'kunst in Rotterdam

Gratis route langs selectie

kunstwerken in openbare ruimte

van vrouwelijke kunstenaars

11 km

8 maart 2021 is een nieuw kunstwerk, De vlecht van Kalliopi Lemos, toegevoegd aan het beeldenterras langs de Westersingel. Een mooie aanleiding voor CBK Rotterdam om ons te vragen een 'DIY Artwalk' te organiseren. Wij maken dit keer een selectie aan kunst in de openbare ruimte gemaakt door vrouwelijke kunstenaars. Kort door de bocht 'vrouwen'kunst in Rotterdam.

Wij zijn gewend thematisch te werken met de publieke kunst in de stad. Wat ons altijd opvalt bij het inhoudelijk samenstellen van een kunstactiviteit, is de verontrustende disbalans in het aandeel kunst van vrouwen in het geheel. Op alle fronten is een tergend langzaam proces gaande van bewustwording en verandering. Graag helpen we 'iets' te versnellen: door focus, aandacht en verwondering. Door samen gericht te kijken en stil te staan bij kunst gemaakt door vrouwen. Dus al die andere kunstwerken die je passeert, die laten we buiten beschouwing. 'Invloed met impact', begint bij jezelf en samen, stap voor stap. Laat je horen en verras elkaar.

Via de QR-code krijg je alleen de plattegrond met onze selectie aan zogenaamde 'vrouwen'kunst.

De wandeling doe je zelfstandig.

De voorgestelde route is ongeveer 11 km. Je kunt de wandeling naar eigen inzicht doen. In zijn geheel, opdelen naar wijk, 10.000 stappen per keer, of op de fiets.



Op de kaart zijn de kunstwerken gemarkeerd.

Bij de afbeeldingen vind je de locatie en een omschrijving.

De wandeling is voor iedereen, gratis te downloaden als PDF op www.ArtIndexRotterdam.nl/tours.html

Plezier! Anne-Marie Ros en Erika Vati

Deel je foto's, gebruik [#CBKROTTERDAMMAAKTMOGELIJK](https://twitter.com/CBKROTTERDAMMAAKTMOGELIJK) en [#vrouwenkunstinrotterdam](https://twitter.com/vrouwenkunstinrotterdam)

 ArtIndexRdam

 artindexrotterdam

 artinrotterdamtours

 artindexrotterdam.nl



Index



- 1 De vlecht 2020 - Kalliopi Lemos - Startpunt Beeldenterras
- 2 Vensters 2018 - Leontien Wiehink - Spoorsingel 159 hoek Stationssingel – op gevel
- 3 Zonder titel 1971 - Margot Zanstra - Heer Bokelweg 260 – op trottoir (hoek huidige David Lloyd-Grafisch Lyceum)
- 4 Vogels 2000 - Jeannette Ephraïm - Goudsesingel 421 - in plantsoen
- 5 'Freedom' 2000 - Marian van Steenoven - Haagseveer 23 - voor ingang Politie
- 6 Joods Monument 1967 - Loeki Metz - Coolsingel 40 - onder bogen in binnentuin stadhuis (vr 8:30 – 17:00 uur)
- 7 Tijd 2020 - Milou van Ham - Hoek Van Oldenbarneveltplaats - Lijnbaan 91
- 8 Tony Viola 2013 - Louise 'Poeki' Lagerweij - Oude Binnenweg 102A
- 9 Fikkie 1963 - Joeki Simak - Oude Binnenweg 120
- 10 Mephisto 2017 - Ilse Weisfelt, Joren Joshua - Boomgaardhof 39 – achterzijde café Timmer
- 11 Zonder titel 2020 - Anuli Croon - Zwarte Paardenstraat 108
- 12 Zonder titel 1985 en Marja de Boer Lichtveld - Westersingel 65 - in middenberm
- 13 Wilhelmina 1968 - Charlotte van Pallandt - in het Park, Westzeedijk/Parkkade
- 14 De verloren parel 2015 - Madeleine Berkhemer - in het Park, Westzeedijk/Parkkade
- 15a Chaise longue 1988 - Dora Dolz - Baden Powelllaan 12
- 15b Fauteuil 1987 – Dora Dolz - Heemraadssingel 341
- 16 Zonder titel 1949 - Adri Blok - Willem Buytewechstraat 45
- 17 Eenzaam avontuur. Monument voor Anna Blaman - Maria Roosen - Heemraadssingel 273F
- 18 De palm 2002 - Klaar van der Lippe - Heemraadsplein - op het gras
- 19 Ode aan het Oude 1994 - Silvia B. - in het midden van Claes de Vrieselaan
- 20 The Power of Love 2018 - Efrat Zehavi - Hoek Hendrick Sorchstraat 2 en 2e Middellandstraat – op gevel
- 21 The World is Yours 2015 - Iris Roskam - Tiendplein 7 - op het dak elektriciteitshuisje
- 22 Winne 2018 - JDL street art / Judith de Leeuw - Kruisplein
- 23 Oerboom - Florentijn Hofman - Monumentale boom, Westersingel 22/Mauritsweg 32

1

De vlecht 2020 **Kalliopi Lemos** (Griekenland, 1951) (SiR) Startpunt Beeldenterras

Je weet pas wat er miste als het plaatje klopt.

20 jaar na de opening, is op Internationale Vrouwendag 2021, het beeldenterras voor het eerst verrijkt met een nieuw sculptuur, gemaakt door de eerste vrouwelijke kunstenaar in de rij.



De vlecht is een stalen sculptuur uit 2020 van beeldhouwer Kalliopi Lemos, die bekend staat om haar grootschalige openbare installaties. De rechtopstaande vlecht van donkerbruin haar heeft een lengte van 6,5 meter hoog. Gemaakt in twee delen van gevlochten staal.

De vlecht maakt deel uit van Lemos's recente beeldenserie 'Tools of Endearment' en gaat over de rol van vrouwelijkheid in de moderne samenleving. Het afknippen van de haarvlecht zinspeelt op een gebaar van ongehoorzaamheid, een radicaal persoonlijk gebaar tegen (patriarchale) dwang. Maar ook het afsnijden van oude ideeën, van verandering, als een daad van bevrijding en volwassenwording.

De sculptuur was 5-18 oktober 2020 te zien tijdens Frieze Sculpture in Regent's Park – Londen. De vlecht werd aangekocht door stichting Droom en Daad en geschonken aan gemeente Rotterdam.

Kalliopi Lemos is geboren in Griekenland en woont en werkt in Londen. Zij is beeldhouwer, installatiekunstenaar en schilder. Staat bekend om haar grootschalige openbare installaties, waarmee ze aandacht vraagt voor de toenemende wereldwijde migratie en onderdrukking van vrouwen.

In een recent interview zei Kalliopi: 'Ik was bedroefd om te horen dat Ruth Bader Ginsburg (15 maart 1933 – 18 september 2020), rechter van het Amerikaanse Hooggerechtshof en beschermengel van de mensenrechten en de rechten van vrouwen is overleden. 'Real change happens one thing at a time – enduring change happens one step at a time.' De vlecht zou kunnen dienen als een gedenkteken voor haar kwaliteiten, haar filosofie en de principes die haar leven leidden – als een kompas voor de mensheid. Ze belichaamt alles wat mij inspireert. Door haar kracht heeft ze vrouwen laten zien dat hun doelen in het leven kunnen worden bereikt. De vlecht is een vrouwelijk sensueel symbool gemaakt van honderden ineengestremgelde dunne staafjes die ambitieus naar de hemel opstijgen alsof alleen al door rechtop te staan, zijn eigen verklaring van eigenwaarde en verzet uitdrukt. De vlecht met zijn formidabele afmeting, geeft uitdrukking aan deze gedachten.'

2

Vensters 2018 - Leontien Wiehink
(Losser, 1978)
(BKOR) Spoorsingel 159 hoek
Stationssingel – op gevel



We zijn hier niet aan de achterkant maar aan de Noordzijde van Centraal Station.

Voor dit werk moet je even geconcentreerd naar de gevel kijken van het woongebouw Regina.

In opdracht van de vereniging van eigenaren is dit hoekpand verbijzonderd met een subtiel kunstwerk.

Architect/kunstenaar Leontien Wiehink ontwierp Vensters, waarmee de Regina-gevel wordt verbonden met de noordgevel van het Centraal Station en het nieuwe Proveniersplein. Alle drie verwijzen naar het ontstaan van deze 19e-eeuwse wijk. Aan weerszijden van het gebouw zijn RVS stroken bevestigd, die samen twee grote verticale vensters weergeven. Bekijk het vooral van alle kanten, want Wiehink heeft de vensters in perspectief weergegeven. Het juiste perspectief zie je vanaf het station. In 2014 richtte Leontien Wiehink haar eigen studio op voor kunst in de openbare ruimte, producten voor de buitenruimte en sieraden. Ze woont in Londen, maar haar werk is gewoon in Nederland.



3

Zonder titel 1971 - Margot Zanstra

(Laren, 1919 – Amsterdam, 2010)

(BKOR) Heer Bokelweg 260 – op trottoir
(hoek huidige David Lloyd-Grafisch Lyceum) De wederopbouw.



Al 50 jaar staat hier dit beeld zonder titel. Kijk eens met een associatieve blik. Het is toch net een boom, die 10 meter hoge Y-vormige stapeling van kubussen? Een stoere boom, met takken krachtig reikend naar het licht, die deze hoekige plek verzacht.

Na een carrière als balletdanseres en choreografe, kiest Margot Zanstra-Wilgenburg in 1966 voor het kunstenaarschap. Ontwikkelt zich als autodidact in de beeldhouwkunst en deed ervaring op bij beeldhouwer Piet Starreveld. (van het beeld Welvaart oftewel Nakie van Blakie)

Dit betonnen beeld was haar eerste grote opdracht, die zij per toeval kreeg. Thuis werkte ze aan ontwerpen van kleiplastieken, als architect Hugh Maaskant – ontwerper van dit gebouwencomplex – tijdens een bezoek onder de indruk is van haar werk. Hij geeft de opdracht om een beeld te maken, specifiek voor deze plek. Het werd een vrijstaande antracietkleurige uit blokken opgebouwde sculptuur, ogend als een wankele constructie van kubussen. Toen de heer Dura (bouwer) het aanbood aan de stad, zei hij dat hij dit één van de 'duurste stukken beton' vond, die hij ooit had laten gieten.

Dit kunstwerk, betekende het begin van Zanstra's succesvolle loopbaan als kunstenaar. Zelf sprak ze nooit over een verband tussen haar twee carrières, terwijl ze veelal geometrisch geïnspireerde figuren met een sterke ritmiek en balans maakte. Ze won in 1991 de prestigieuze Japanse Henry Moore prijs.

4

Vogels 2000 - Jeannette Ephraïm (Rotterdam, 1960)
(BKOR) Goudsesingel 421 - in plantsoen



Dit is zo'n bijzondere verborgen plek in de stad.

Steek door, net voorbij het markant gelegen Rijksmonument, op de hoek Pompenburg-Goudsesingel 513-523. Direct aan de achterzijde, parallel aan de nieuwbouw, word je verrast door staande en liggende kunst in een parkachtig plantsoen.

Kunstenaar Jeannette Ephraïm versterkt hier met haar ontwerp de intimiteit van het parkje: een sfeer van balkonnetjes met stoelen, planten en huisdieren, als kleine huiskamers.

Leuk, die platte vogels in het gras. Voor omwonenden zijn de drie liggende vogelcontouren nog beter te zien. De twee vreemde vogels op stokken loop je al wandelend tegemoet.

Haar materiaalkeuze wordt altijd ingegeven door het idee en de vorm van het beeld. Zij voerde Vogels uit in staal en steen.

Enige relativering uit zij met een humoristisch tintje in haar werk. Ephraïm vindt het spannend om haar beelden als artificiële organische 'variatie op de natuur' in de natuur te plaatsen. Dissonant of symbiose?

Kijk nu nog eens naar de vogels op stokjes en in het gras.



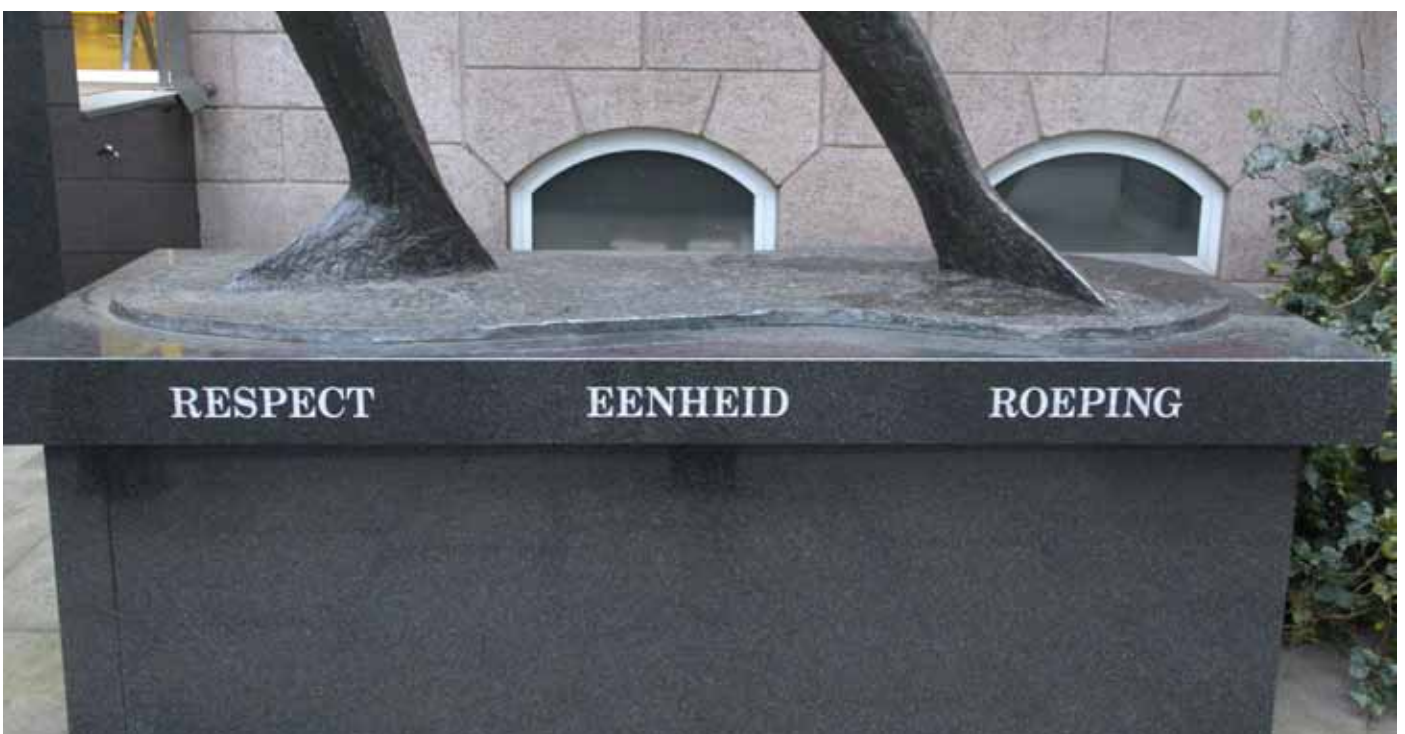
5

'Freedom' 2000 - Marian van Steenoven (1949 – Lopik, 2009)
(BKOR) Haagseveer 23 - voor ingang Hoofdbureau Politie Eenheid Rotterdam



Je zou hier zomaar voorbij lopen aan 'Freedom'.

Een herdenkingsmonument voor politieagenten, die in functie het leven verloren. Hun namen staan gegraveerd in de zwarte steen aan het bordes. Op de zwart granieten sokkel ernaast lees je de woorden respect, eenheid, roeping, verantwoordelijkheid, saamhorigheid, plichtsbetrachting en onverzettelijkheid; waarden die van belang zijn voor het politievak. Bovenop de sokkel staat een gestileerde bronzen figuur met één arm wijzend omhoog. Beeldhouwster Marian van Steenoven maakte het monument in opdracht van de Politie Rotterdam-Rijnmond. Haar beelden kenmerken zich door kracht en elegantie: kracht door eenvoud en elegant in beweging. Zij richtte zich op haar essentie vorm te geven. Zag uitdaging om in de grootst mogelijke eenvoud de kern van een beweging te vangen, door alle details weg te laten terwijl de essentie aanwezig was.



6

Joods Monument 1967

- **Loeki Metz** (Amsterdam, 1918 – Rotterdam, 2004)

(BKOR) Coolsingel 40 – onder bogen in binnentuin stadhuis (alleen toegankelijk ma – vr 8:30 – 17:00 uur)



In de beslotenheid van deze monumentale plek, die het oorlogsgeweld doorstond, vind je Het Joods Monument. Geplaatst ter nagedachtenis aan de ruim 12.000 Rotterdamse Joden die in de oorlog werden weggevoerd.

Beeldhouwster Loeki Metz ontwierp het oorspronkelijk voor de synagogegevel aan het Blijdorps Davidsplein. De beeldengroep werd daar op 20 september 1967 onthuld. Binnen 24 uur werd het echter alweer verwijderd, door bezwaar van enkele orthodoxe leden van de Joodse gemeente. Op grond van het Tweede Gebod, is het maken van gesneden beelden verboden.

Na lange onderhandelingen tussen Metz, de Rotterdamse Kunststichting en het Comité Ereschuld, werd in 1979 besloten, het monument hier te herplaatsen.

Metz paste het monument aan de locatie onder de bogen aan, waar het op 27 oktober 1981 werd onthuld. Het impressionistisch figuratieve monument laat zich van links naar rechts lezen als een gruwelijk verhaal, dat we maar nooit mogen vergeten!

Naast beeldhouwster was Metz ook medailiste. Ze maakte projectkunst en ideeënkunst. Werkte voornamelijk met brons, hout en zilver. Ze is vooral bekend om haar reliëfs en penningen. In Rotterdam zijn meer beelden van haar in de publieke ruimte – zoals op de gevel Zomerhofstraat 90 in ZOHO.



7

7 Tijd 2020

- **Milou van Ham** (Berkel-Enschot, 1964)
(BKOR) Hoek Van Oldenbarneveltplaats - Lijn-
baan 91, horizontaal op 1e etage



Eens het modernste winkelgebied in Europa, nu als Rijksmonument (2010) in oude glorie hersteld.

Voor dit werk moet je omhoog kijken! In de gevel van het hoekpand, zie je op de 1e etage zestien panelen, van 1 x 2 meter, met vierletterwoorden en gedichten.

Een bijzonder kunstwerk dat ons 's avonds toe straalt en overdag om aandacht vraagt. Even inhouden bij het voorbijgaan of tijdens het winkelen.

Het winkelpand is van JD Sports en onderdeel van het Lijnbaancomplex. Bij de renovatie was voor Mei architects het uitgangspunt om de gevel terug te brengen naar de tijd-laag (het historisch beeld) van 1955. Er moest dus een nieuw gevelkunstwerk komen, verwijzend naar het origineel dat in de jaren 1970 verloren was gegaan.

Voor het kunstwerk werd kunstenaar Milou van Ham gevraagd. Een perfecte match omdat haar werk qua vorm en inhoud altijd is geïntegreerd in de context van de locatie. Haar locatiegebonden kunstwerken in de openbare ruimte heeft altijd met andere mensen te maken, in ieder geval met wat er tussen mensen is. Taal en beeld, communicatie en interactie vormen de basis in het eindresultaat.

Bij renovatie gaat het om behoud voor de toekomst. Dit gaf haar de inspiratie voor het thema Tijd.

Kunstwerk Tijd bestaat uit glas-appliqué-panelen met lijnen die parallel lopen met de wijzers van de klok (0, 30, 60, 90, 120, 150 of 180 graden), samengesteld uit twintig groen-, blauw- en grijs tinten in verschillende transparanties. Op elk van de zestien panelen staat een groot vierletterwoord en één of meer strofes van een gedicht, die gaan over tijd, die werden geselecteerd uit het enorme Poetry International archief. Kan je ze lezen die zestien woorden?



8

Tony Viola 2013 - Louise 'Poeki' Lagerweij
(Rotterdam, 1942)
(R'JAM) Start Jazz- StripRoute: Oude Binnenweg 102A – hoog op gevel emailen bord

De oude Binnenweg is altijd al de plek geweest vol kroegen, waar men stapt tot diep in de nacht

Niet gek dat R'Jam (Rotterdam Jazz Artists Memorial) in samenwerking met BKOR, sinds 2013 juist op en rond de Oude Binnenweg portretten van bekende overleden Rotterdamse jazzmusici plaatsent. Afgebeeld op geëmailleerde borden of als muurschildering. De portretreeks is uitgegroeid tot een jazz-striproure als gedenkteken voor een belangrijke Rotterdamse muziekgeschiedenis.

Misschien ken je ze? Misschien is het je ook opgevallen dat Jazz schijnbaar een mannendingetje is? Daarom staan we heel even stil bij het eerste portret uit de Jazzy-Route reeks. De uitzondering op de door mannelijke striptekenaars en illustratoren vervaardigd portretten?

De eerste in de serie is gemaakt door autodidact Louise 'Poeki' Lagerweij. Zij maakt pasteltekeningen en portretten van jazzmusici, zo ook van haar buurman Jazzdrummer Tony Viola die op 66-jarige leeftijd overleed. Zijn overlijden in 2008 was aanleiding voor de oprichting van R'Jam. Uitgebreide biografie van de in de reeks opgenomen tekenaars en musici staat op r-jam.nl

Onbekend maakt onbemind! Ben jij een 'gerenommeerde' vrouwelijke striptekenaar of illustrator? Kan je karikaturaal werken en heb je affiniteit met jazz? Er zijn plannen voor nieuwe portretten, dus introduceer jezelf en jouw werk bij het R'Jam bestuur, succes.



9

Fikkie 1963 - Joeki Simak (Boedapest, 1925 – Rotterdam, 2015)
(BKOR) Oude Binnenweg 120 - op de stoep naast café Timmer

Zoals beeldhouwer Joeki Simak zei, 'elk hondje kan Fikkie heten'.
Kijk voorbij café Timmer, daar links in het midden, zit het schatje.



Deze van brons maakte zij in opdracht van het Rotterdamsch Studenten Corps (RSC), die het bij het tiende lustrum aan Rotterdam schonk. Tot 1975 zat Fikkie braaf op de Westersingel, waar nu het oude tramhuis en het kanon staat. Driemaal ontvreemd of ontvoerd en net zo vaak weer terugbezorgd. Door de 'Rotterdam Schoon'-actie doneerde kunstenaar Hans Citroen een bronzen drol. Zou Fikkie gaan kwispelen als iemand die opruimt? Soms staat er een bakje water bij, voor passerende honden. We houden van deze doerak, net zoals het Korps. Zij adopteerde Fikkie tijdens het 17e lustrum, op voorwaarden met het brons te kroelen en jaarlijkse een wasbeurt te geven.

Simak volgde haar opleiding aan de kunstacademie in Rotterdam. Vanaf 1940 was zij actief als kunstenaar. Ze werkte voornamelijk in opdracht van particulieren en bedrijven. Naar eigen zeggen maakte ze 'figuurvoorstellingen', waarin de mens een belangrijke rol speelde. Op latere leeftijd woonde ze in het bejaardentehuis, waar zij ook een atelier had. Als 81-jarige gaf ze nog wekelijks les, ze genoot er van als ze anderen kon helpen zich te verbeteren. Kort was zij getrouwd met beeldhouwer Huib Noorlander (van Ketelbinkie op de Kaap).

10

Mephisto 2017 - Ilse Weisfelt (1989) ism
Joren Joshua
(re:WRITERS/R'Jam) Boomgaardhof
39 – achterzijde café Timmer.



Eens de krochten van de stad.

Steek door de steeg tussen Café Timmer en de Bever-winkel naar de Boomgaardhof. Kijk nu terug richting Café Timmer. Je ziet een Jazzy tweeluik gebaseerd op de legendarische jazzclub 'Mephisto Palace'!

Een van Rotterdams eerste jazzbars zat hier van 1934-1938. De ingang van de oude club was een grote duivelskop met zijn mond wijd open, omringd door brandende fakkels. De ogen en vlammen in het ontwerp verwijzen naar deze duivelse elementen - ook symbolisch voor de manier waarop men in die tijd tegen jazzdance en zwarte muziek aankeek aldus de kunstenaars.

Mephisto kwam tot stand in samenwerking met collega illustrator Joren Joshua. Het werk is onderdeel van de jazz- en striproue op de Oude Binnenweg.

In deze wandeling nemen we de vrijheid om ons even op Ilse Weisfelt te richten. Zij maakt naast muurschilderingen, ook illustraties, speelgoed en boeken. Het lijkt eenvoudig wat Weisfelt doet in haar werk, maar er gaat een heel denkproces aan vooraf waarin zij zoekt naar de essentie. Wat kan weg en wat voegt iets toe. Van lijnen, naar vlakverdeling, waardoor de lijntekening verdwijnt en een beeld ontstaat opgebouwd uit kleurige vlakken. Haar stijl is herkenbaar, grafisch, vrolijk en speels, en het kleurgebruik warm en contrastrijk.



11

Zonder titel 2020 - Anuli Croon
(Leeuwarden, 1964)
(BKOR) Zwarte Paardenstraat
108



Een eenheid in ontmoeting.

Je loopt het nieuwste werk van kunstenaar Anuli Croon tegemoet in de Zwarte Paardenstraat. Het zit tegenover 'El Trotamundos' uit 2007 van de Chileense kunstenaar Jorge Kata Núñez.

Croon reageert met haar muurschildering van 80m² op zijn werk, door het laten terugkeren van het paard. Net als bij zijn symbolische kunstwerk, lijkt ook zij te spelen met het thema solidariteit. De specifieke locatie van de wand is het uitgangspunt voor haar ontwerp. Het is goed zichtbaar is vanaf de straat, de woningen en delen van het werk zie je ook vanuit of vanaf alle hoge gebouwen in de omgeving. Heel verrassend!

Croon scheidt hier een weefsel van landschap en figuren, zowel abstract als figuratief, en van dichtbij als van veraf vormt het een geheel. Ze gebruikt in haar werk vaak mensfiguren die geen specifieke rol hebben, die kan je zelf in vullen. In dit werk heeft Croon de mensfiguren de taak van een rustgevend personage toegedicht: een grote broer of sterke buurvrouw voor de straat.

Dit werk is hier aangebracht door Reclame Atelier Leo Mineur.

Anuli Croon schildert in de trant van het beeldverhaal. Kleurrijk werk dat simpel oogt zonder simplistisch te zijn. De tweedimensionale voorstelling past zich geheel en al aan het platte vlak van doek, wand of muur. Croon heeft veel opdrachten gedaan in de (semi-) publieke ruimte. In Rotterdam kom je haar werk tegen Noord, Pendrecht en in CitizenM aan de Oude Haven.



12

12 Zonder titel 1985 - Frans (Amsterdam, 1942- Amstelveen, 2016) en **Marja** (Velsen, 1942) de **Boer Lichtveld** (BKOR) Westersingel 65 - in middenberm



Er is getwijfeld, geven we aandacht aan duo's en echtparen in een wandeling over publieke kunst gemaakt door vrouwelijke kunstenaars. Ja!

Aanvankelijk werkten ze als individuele kunstenaars, maar vanaf 1970 werden ze een onlosmakelijk kunstenaarsduo.

We staan hier bij een beeld dat als vorm de eeuwigheid, het heelal en daarmee zelfs God symboliseert. Toen in 1985 het rioolgemaal werd gerenoveerd, was er vanuit de percentageregeling budget voor een beeld. De opdracht ging naar De Boer Lichtveld. Zij kozen voor de meest elementaire wiskundige vorm: de cirkel. Een cirkelvormige plastic met geschuurd oppervlak en glanzende kappen. Doorbreken het kunsthistorische principe van eeuwigheid, door uit de cirkel een hap te nemen.

Als dingen stoppen

In 2016 is Frans overleden. Marja werkt twee jaar aan een boek en een overzichtstentoonstelling in Museum Jan van der Togt. Piet Augustijn, auteur van het boek Frans en Marja de Boer Lichtveld: een beeld van 45 jaar samen werken, schrijft, " ..dat het mathematische en beredeneerde in hun

werk veelal afkomstig was van Marja, het barokke en intuïtieve van Frans. Ze vonden dat monumentale kunst geïntegreerd diende te worden in de architectuur in de leefomgeving, zodat iedereen in aanraking kwam met kunst die – bewust of onbewust – kon worden ervaren en ondergaan. De vaak meters grote beelden in de buitenlucht zijn indrukwekkend. Het zijn signalen van een allang begonnen toekomst, eigentijdse bijdragen aan het landschap van nu en ruimtelijk spel der beweging."

Ode aan verder gaan



13

Wilhelmina 1968 - Charlotte van Pallandt (Arnhem, 1898 – Noordwijk, 1997)
(SiR) In het Park, Westzeedijk/Parkkade – in het gras.



Park, een groene plek voor alle Rotterdammers. Daar staat dit markante beeld, een beetje naar de rivier is gewend. Gemaakt door een vrouw. Een kunstenaar die de essentie van een karakter wist te treffen.

Een stoer beeld van Wilhelmina. De vorstin die in de naoorlogse periode veel belangstelling toonde voor de zwaar getroffen Maasstad, die zij de wapenspreuk "Sterker door Strijd" verleende.

In Winston Churchill's woorden: 'There is but one man and that is Queen Wilhelmina.'

Na haar overlijden in 1962, kreeg kunstenaar Charlotte Van Pallandt de opdracht een monument te maken. Wilhelmina, uitgebeeld als de koningin van het verzet: wilskrachtig en onverzettelijk. Een foto in de krant uit 1957, waarop Wilhelmina staande in haar lange jas en opkijkend staat afgebeeld, inspireert de kunstenaar. Mooi detail is dat de foto werd genomen tijdens Wilhelmina's laatste officiële daad in de stad; de onthulling van het oorlogsmonument op het Stadhuisplein. Er gingen vele ontwerpen vooraf aan de definitieve versie van dit standbeeld. Aanvankelijk gedacht in brons, wordt het beeld in hardsteen uitgevoerd om zo het massieve en het onverzettelijke extra te benadrukken. Ze laat het hele oppervlak van het steen ruw. In 1968 onthult Juliana dit robuuste beeld van Wilhelmina in al haar eenvoud. Als moeder des vaderlands, niet neerziend, maar opkijkend.

Van dit monument zijn inmiddels meerdere exemplaren gemaakt, zo staat er een bronzen afgietsel tegenover Paleis Noordeinde in Den Haag.



14

De verloren parel 2015 - Madeleine Berkhemer (Bergen op Zoom, 1973 – Rotterdam, 2019) (BKOR) Park, Westzeedijk/Parkkade - zuidwestzijde Park in het gras



In de zuidwesthoek, ligt in het gras een levensgrote gebroken parelketting van 67 parels.

Aan een van de eindes ligt een grote schelp van een zoetwatermossel met daarin een speelfonteinje. Door sommige parels kun je heen kruipen en de gehele ketting is ongeveer 50 meter breed.

De verloren parel is een speelelement gemaakt door kunstenaar Madeleine Berkhemer. De speelplek maakt deel uit van de renovatie van het Park, die begon in 2011 gebaseerd op het oorspronkelijke parkontwerp van de firma Zochers halverwege de 19e eeuw en wensen van de hedendaagse bezoeker.

Berkhemer heeft haar ontwerp geïnspireerd op het bochtige lijnenspel van Zochers, op dieren die in het park voorkomen en op de fantasie van kinderen.

De speelplek is een initiatief geweest van de voormalige deelgemeente Centrum. Samen met kinderen en bewoners werd het beeld in 2015 onthult.



15a

Chaise longue 1988 - Dora Dolz (Barcelona, 1941 – Rotterdam, 2008)
(BKOR) Baden Powelllaan 12 - in het gras voor Dudok in het Park, naast Parqiet.



Waar nu Dudok in het Park zit, zat ooit restaurant Zochers, vernoemd naar de ontwerpers van het eerste stadspark in Rotterdam. Zij gaven kunstenaar Dora Dolz de opdracht een 'Chaise longue' te maken die hier sinds 1988 staat. Het is een kunstwerk om niet alleen naar te kijken, maar ook om op te zitten.

Alle details van haar keramieken objecten bakte ze apart, waarna ze deze in elkaar zette. Dit is dus een samengesteld object uit gebakken en geglazuurde brokken keramiek.

Keramiste, schilder en docent Dolz gebruikte uitgesproken kleuren en vormen in haar werk. Het krijgt hierdoor iets theatraals. Deze bank is een uitbundige verzameling krullen en golven. De harde glazuur lijkt net op zachte dikke stof. Net als in haar schilderijen, speelt ze hier met het perspectief, kijk maar. Van voren gezien lijkt de bank vertekend.

Dolz's opvallende kleurrijke keramische zitobjecten verrijken ons straatbeeld, met name in West.

15b

Fauteuil 1987 – Dora Dolz (Barcelona, 1941 – Rotterdam, 2008)
Heemraadssingel 341 – onder de boom
op het trottoir, Coolhavenzijde



Op de grens van Nieuwe Westen woonde eens
een hele boze kunstenaar.

Deze keramische fauteuil met ronde armleuningen en een waaiervormige rugleuning plaatste
kunstenaar Dora Dolz hier uit pure verontwaardiging!

In 1986 was de zevenhonderd kilo wegende stoel onderdeel van een beeldenroute in het centrum.
De stoel werd vernield en Dolz was woedend over het vandalisme.

Daags na de vernieling zei Dolz tegen een verslaggever van Het Vrije Volk "Wat de Duitsers niet
hebben platgegooid, vernielden de Rotterdammers zelf wel".

Ze ging met cement aan de slag om de brokstukken te lijmen. Vervolgens werd de stoel met een
hijskraan naar haar huis aan de Heemraadssingel getransporteerd, waar ze deze demonstratief
op de stoep liet plaatsen.

"Het is de eerste actie van mijn leven", aldus Dolz. "Ik vind het belangrijk dat je je teweer stelt tegen
vandalisme, dat je je niet laat afschrikken. Goed, die stoel is definitief naar de knoppen, maar zo-
als het er nu bij staat, is het een eerbetoon aan de onoverwinnelijkheid van de kunst. Kunst in niet
kapot te krijgen".

In West staan meer opvallende keramische zitobjecten van Dolz.

16

Zonder titel 1949 - Adri Blok (Rotterdam, 1919 – 1990)
(BKOR) Willem Buytewechstraat 45 - op gevel links van entree



Van monumentaal groen langs een gemeentelijk monument.

Ook aan dit kunstwerk zou je zomaar voorbij lopen. Maar we stoppen, al is het maar om jou te vertellen dat Adri Blok één van de eerste beeldhouwers was in Nederland, die betonreliëfs maakte. Deze gevelsteen voerde ze echter in zandsteen uit, speciaal voor de toenmalige machinistenschool voor de koopvaardij.

Leuk om eens goed naar te kijken. Het laagrelief heeft een veelheid aan vormen en elementen. Op de rechthoekig uitkragende gevelsteen zie je een symbolische voorstelling. Linksonder en rechtsboven handelsschepen op mooi uitgevoerde driehoekige golven, verwijzend naar het havengebied. Nu westwaarts de stad uitgedrukt, maar in 1949 stond de school dus midden in de haven. Blok verbindt de hoeken in het midden met een grote cirkel, waarin een technisch element uit de machinekamer is verbeeld. Linksboven staat een wapen.

In Rotterdam zijn meerdere bronzen beelden van Adri Blok te vinden, zoals Koos Speenhoff 1968 aan de Oude Binnenweg 131B.

17



Eenzaam avontuur. Monument voor Anna Blaman (2010) - Maria Roosen (Oisterwijk, 1957)

(BKOR) Heemraadssingel 273F – In het gras langs het water.

Kijk eens om je heen, het lijkt alsof de tijd hier heeft stilgestaan.

Hier heeft ongetwijfeld Johanna Petronella Vrugt (1905-1960) vaak gelopen, beter bekend als Anna Blaman. Een van de grote geheimen die zij heeft achtergelaten is de betekenis van haar schrijversnaam. De leukste pseudoniemverklaring voor Blaman is 'Ben Liever Als Man'. Deze Rotterdamse schrijfster schreef openlijk over haar lesbische verhoudingen.

Het is bijzonder dat er weer een plek is die ons herinnert aan de schrijfster.

In 1990 werd haar graf onopgemerkt geruimd. In 2010 uitgeroepen tot het Anna Blaman jaar, wordt op haar vijftigste sterfdag Eenzaam Avontuur onthuld.

Een bijzonder monument, ontwikkeld door kunstenaar Maria Roosen en geproduceerd door Arild Veld.

Anna Blaman was een opvallende verschijning in de stad, al rijdend op haar motor. Het monument is juist hier geplaatst, in de buurt van haar vroegere woonhuis. Aan de overkant van het water zie je de Vliogerstraat. Na de dood van haar vader kocht haar moeder daar een pension, waar Blaman altijd is blijven wonen. Tegenover 50A hangt een uitvergroot portret van Blaman gemaakt door Reclame Atelier Leo Mineur.

Blaman's gezondheid was slecht. Tijdens een ziekenhuisopname ontmoette ze verpleegster Alie Bosch. Zij heeft een grote rol gespeeld in haar leven en stond model voor het personage Alide in Eenzaam avontuur (1948). Na de oorlog leefde Blaman hoofdzakelijk van de opbrengst van haar boeken en lezingen. In 1956 ontving zij de P.C. Hooftprijs voor haar oeuvre.

Voor het monument werd in samenwerking met de in metaal gespecialiseerde kunstenaar Veld, een zeer gedetailleerd motor vervaardigd. Op verschillende plekken van de motor kan je inscripties lezen: 'Anna Blaman', '1928-1960' en 'Eenzaam Avontuur'.

Eenzaam Avontuur is een geliefd, aanraakbaar en fotogeniek object.*

Het werk van Maria Roosen is totaal anders dan Eenzaam avontuur. Kijk vooral eens op haar website mariaroosen.com. In 2016 ontving zij de Wilhelminaring – oeuvreprijs voor beeldhouwkunst, 2009 de Singerprijs - voor haar gehele oeuvre en in 2020 de Jeanne Oosting Prijs voor de uitgesproken en eigen positie die haar werk inneemt.



Het werk van Maria Roosen is totaal anders dan *Eenzaam avontuur*. Kijk vooral eens op haar website mariaroosen.com. In 2016 ontving zij de Wilhelminaring – oevreprijs voor beeldhouwkunst, 2009 de Singerprijs - voor haar gehele oeuvre en in 2020 de Jeanne Oosting Prijs voor de uitgesproken en eigen positie die haar werk inneemt.

Het ontastbare aangerakt*

Kunstenaar/beeld-buurvrouw Judith van den Berg kijkt vanuit haar werkkamer op het monument voor Blaman en is gefascineerd door waarneming en gedrag. Ze fotografeert 'Motormomenten' van mensen die speciaal gedrag vertonen op en rond de motor. Neem later een kijkje op judithvandenbergh.com/motormomenten/, wie weet ben jij onderdeel van haar fotoserie?

Kunstenaar Judith van den Berg stelt vragen. Speciaal voor deze wandeling, koos zij er twee uit voor jou om onderweg bij stil te staan.

Verspreid je graag sporen van je bestaan?

Vind je het fijn om sporen te vinden van het bestaan van anderen?



18

De palm 2002 - Klaar van der Lippe (Leiden, 1961)
(BKOR) Heemraadsplein - op het gras



Fijn plein voor de wijk.

Daar links van de kiosk staat een kleurig beeld van kunstenaar Klaar van der Lippe. Zij werd gevraagd een werk te maken die aansluit bij de groene geschiedenis van het heringerichte plein.

Zij maakte De Palm, 6 meter hoog in kunststof en staal. Een boom die niet alleen de geschiedenis van de stedelijke omgeving verbeeldt, maar ook aan bij de huidige multiculturele omgeving van het Heemraadsplein.

Door uitvoerig kennis te maken met omwonende uit alle windstreken, vond zij een symbool die in al deze culturen een rol speelt: een palmboom. Overal ter wereld speelt dit symbool een rol in architectuur of reclame. Van der Lippe verbeeldt in dit werk het samengaan van culturen, maar beeldend is het een opmerkelijke boom. De stoerheid van De palm zie je terug in de industriële materialen. Ze heeft een stalen kern bedekt met overlappende acrylaatplaten, die in felle kleuren de feestelijkheid van warmere klimaten in herinnering brengen.

Geinig toch, in 2002 had niemand kunnen bevroeden dat haar symbool nu onderdeel uitmaakt van het standaard tuincentrumassortiment en zo het stadse landschap verandert, zoals de stad. Van der Lippe heeft een breed oeuvre opgebouwd, waarvoor ze in 1994 is onderscheiden met de Charlotte Köhlerprijs. Als Buro Spelen werkt ze geregeld samen aan projecten die de ruimtelijke ordening kritisch beschouwen.





19

Ode aan het Oude 1994 - Silvia B.

(Utrecht, 1963)

(BKOR) in het midden van Claes de Vrieselaan ter hoogte van nummer 23B

Dit is de origineelste plek voor een kunstwerk

in deze wandeling.

Je verwacht het niet, dus zoek naar een bronzen hoofd dat uit de straat omhoog steekt.

Kunstenaar Silvia B. keek vroeger uit op dit kleine pleintje.

Zo'n vreemd stukje niemandsland dat haar leek te vragen er een beeld voor te maken. Haar idee kreeg vleugels en in 1994 werd het bronzen beeld geplaatst.

Het stelt de kale schedel van een oude heer met een vorsende blik voor.

Zijn hoofd is tot de ogen weggezakt in een gemetselde rand, als een abstractie van de kraag, zoals Claes de Vriese wellicht gedragen heeft.

Het is ook zo'n fijne titel, Ode aan het Oude. Waar zou jij zelf een oude aan brengen? Voor B. refereert de titel ook naar veranderingen in de wijk en in de stad. Soms zie je foto's voorbij komen, van skaters die deze oude heer gebruiken als 'ramp'.

B. had in 2017 een indrukwekkende solo-expositie *Of beauty and Doubt* in het Rijksmuseum Twente. Naast foto's en tekeningen, maakt ze vooral beelden van hybride wezens die zich bevinden tussen mens en dier, of mens en pop of robot, vaak met bont of haar gemaakt voor een tactiel surrealistisch resultaat. Momenteel maakt een beeld van haar onderdeel uit van de expositie *We Are All Animals* in Kunsthal Rotterdam.

B. was medeoprichter en curator van Museum van Nagsael, een vitrine aan de Botersloot 40. Tussen 1995 en 2006 maakte zij hier 132 tentoonstellingen. Tegenwoordig beheert Museum Boijmans Van Beuningen vitrineachtige opstelling waar het omvangrijke archief onderdeel van uit maakt.

B. is ook medeoprichter van de gloednieuwe Kunstambassade - een kleurrijk netwerk van ateliers, verbanden en solidariteit tussen Rotterdamse kunstenaars. Een aanmoediging voor 1:1 contact en bezoek. Contact via Kunstambassade.nl

20

The Power of Love 2018 - Efrat Zehavi
(Israël, 1974)
(BKOR) Hoek Hendrick Sorchstraat
2 en 2e Middellandstraat – op gevel



Deze muurschildering werd gerealiseerd voor het wijk-verbeter-project 'Mooi, Mooier, Middelland', waarin bewoners, ondernemers en de gemeente Rotterdam samenwerken.

Kunstenaar Efrat Zehavi noemde haar werk *The Power of Love*.

Je ziet een nar, die zeven ballen tegelijk in de lucht houdt. Een machtspeel met de liefde. Zehavi zoekt altijd interactie en voor deze opdracht werkte ze samen met ondernemers uit de buurt, die zij als silhouet portretteerde in de zeven ballen.

Dit is leuk voor later!

Ontdek meer werk van Efrat Zehavi - want ze is heel actief.

In *Anonymous Glossy* geeft ze haar fascinatie voor de diversiteit in Rotterdam een plek. Een jaar lang werkte ze op wisselende publieke locaties en nodigde onbekende stadsgenoten uit zich ter plekke te laten portretteren en zo leerde zij ze kennen.

mOTHER was een interactieve performance in 2018-2019 in het Stedelijk Museum Schiedam. 5 maanden hield ze daar informele spreekuren en verzamelde zo persoonlijke verhalen van bezoekers over moeders en andere familieaangelegenheden. Op basis van de verhalen, tekeningen en aantekeningen creëerde ze een verzameling mythologische moederfiguren.

Passportraits is een groeiende verzameling van meer dan 300 (gefotografeerde) plasticine-portretten gecombineerd met tekst. Zehavi nodigt op steeds wisselende locaties voorbijgangers uit zich in 1 uur te laten portretteren in een zachte kleurrijke boetseerlei. Tijdens de boetseersessie vraagt ze naar persoonlijke levenservaringen, (politieke) opvattingen en overtuigingen. Het gesprek is onderdeel van de ervaring; het maakt de geportretteerden tot een actief element van de performance, en het intieme gesprek tot een publieke gebeurtenis. Volg haar op passportraits.com



21

The World is Yours 2015 - Iris Roskam
(Delft 1976) & Arno Coenen (De-
venter, 1972)
(BKOR) Tiendplein 7 - op het dak elek-
triciteitshuisje

Na jaren van overlast initieerde de Alliantie West-Kruiskade de herinrichting van dit

pleintje. Het kunstwerk 'The World is Yours' werd de spreekwoordelijke kers op de taart. Kijk omhoog - op het dak van het meer dan honderd jaar oude elektriciteitshuisje zindert sinds 2015 de lichtgevende ribben van een wereldbol.

Neem je tijd, en kom eens terug als het donker, voor deze netwerkvisualisatie annex globe, waarin havenstad Rotterdam het centrum van de wereld is. Écht wel! De lijnen komen namelijk uit bij de grootste stip met 010, ons kengetal. Daaronder lees je een citaat uit de film 'Scarface - The World is Yours'. Hiermee hopen de kunstenaars jongeren in de buurt zelfvertrouwen te geven: de wereld ligt aan jullie voeten, maak er wat van!

Gemaakt door het kunstenaarsduo Arno Coenen en Iris Roskam, die van 2006 tot 2018 hebben samengewerkt. 'The World is Yours' werd onthult in 2015, één jaar na hun wereldberoemde plafondkunstwerk 'Hoorn des overvloeds' in Markthal. Kunstenaar Iris Roskamp werkt tegenwoordig onder de naam Pojedi aan projecten.

22

Winne 2018 - JDL street art / Judith de Leeuw (Amsterdam, 1995)
(Street Art Museum Rotterdam)
Kruisplein, smalle zijgevel - gebouw naast restaurant Ayla

Een Street Art Museum als publiektrekker. In een door mannen gedomineerde wereld, onderscheidt JDL street art zich met haar grootschalige muurschilderingen. Zwart-wit portretten en figuren, met soms wat kleur in de achtergrond.



Judith de Leeuw maakt rond haar 20e de overgang van graffiti naar realistische muurschilderingen. Haar portret van Amy Winehouse in Amsterdam gaf haar bekendheid.

De Leeuw gebruikt haar kunst om emotie te vertalen, daarom past de publieke ruimte zo goed bij haar. Ze thematiseert haar concepten naar de plek en maatschappelijke vraagstukken. Ze was nog maar twee jaar bezig op grote schaal, als ze deze acht verdiepingen tellend kunstwerk van bekende rapper Winne maakt. Een mooie combi, hij rolmodel voor de buurt, zij rolmodel voor vrouwelijke 'street artists'.

Dit werk maakt onderdeel uit van het 'Rotterdam Street Art Museum' aan de West-

Kruiskade. Daar is nog een werk te zien van een vrouw, street-artist Sharon Dams, op nummer 63A.

Judith De Leeuw won in 2017 in de categorie 'Young Talent' de 'Dutch Street Art Awards'. Inmiddels vliegt zij voor haar werk de wereld over. Van Europa, Azië tot aan Amerika zijn haar muurschilderingen te zien.



23

Oerboom - een plek voor vrije gedachten en kunst
Westersingel - Monumentale boom ter hoogte Westersingel 22/Mauritsweg 32

We stoppen waar we vetrokken, maar dan toch net even anders.

Dit is een plek voor jouw vrije gedachten

Deze oeroude plataan is door Poetry International omgedoopt tot 'Graf van de Onbekende Dichter'. Hier kan je luisteren naar prijswinnende dichters. Dichters die in hun thuisland werden vervolgd voor hun literaire activiteiten.

Luister naar de vrouwen, dat kan via tiny.cc/poetree, op > nummer 6 Maria Elena Verela Cruz (Cuba): Gedicht van de slingeraar en op > nummer 9 Irina Ratoesjinskaja (Rusland): Ik overleef en zal beleven dat men vraagt.

Een plek voor vrije kunst

Aan de voet van deze boom - die schaduw brengt en groen - omringt door water, stad en beeldenterras - daar vind je ook sporen van kunst. Subtiel, onopvallend, voor een kenner sporen van herkenning.

Daar op de rand zie je een Talisvrouw, geabstraheerde mozaïek-vulva van 6.5 x 6.5 centimeter. Via de krant vond het haar weg naar hier.

Het Ministeck-werkje maakt onderdeel uit van conceptkunstenaar Yvonne Beelen's recente **interactief vulva-project Talisvrouwen**, waarmee ze internationaal bescherming brengt.

Al twee decennia is Beelen gefascineerd door de vagina. Een tweeslachtig controversieel onderwerp: als onalledaags gespreksonderwerp of als normaalste zaak van de wereld. De helft van de mensheid heeft een vulva en we zijn er allemaal uit geboren.

Door corona strandde haar plan om 'sheela-na-gigs' te gaan bestuderen in Engeland. Dit zijn middeleeuwse stenen ornamenten van vrouwfiguren die hun vulva overdreven groot en dikwijls uitgespreid tonen - vaak boven de entree van kerken en soms kastelen. Beelen is vooral gecharmeerd van de uitleg dat de flamoës een magische kracht toegedicht: kwaad verdrijven en beschermen. Een kracht die we nu goed kunnen gebruiken. Tijd voor de Talisvrouw. Ook jij kan meedoen door een vulva te maken om zo jouw plek te beschermen. Alle details en blog vind je op collectiony.earth.

Colofon:

Concept, curator en tekst : Anne-Marie Ros – Art Index Rotterdam

Ontwerp en foto's : Erika Vati – Art Index Rotterdam

In opdracht van: CBK Rotterdam #CBKRDAMMAAKTMOGELIJK

Editie: 3, maart 2021

©2021 : Art Index Rotterdam

Oplage : DIY Artwalk - 'vrouwen'kunst in Rotterdam, is gratis te downloaden als PDF via ArtIndexRotterdam.nl/tours.html (sharing is caring)

Art Index Rotterdam is een driemaandelijkse gedrukte agenda en online-platform voor hedendaagse kunst in Rotterdam met actuele tentoonstelling-opening-expositie-events-informatie, interviews, videoportretten en inspiratie.

Inspiratie

Meld je aan voor de gratis tweewekelijkse nieuwsbrief (in Engels) via info@artindexrotterdam.nl of volg ons op Instagram @artindexrotterdam en Facebook @ArtIndexRdam

Art Index Rotterdam – Tours

Door de pandemie is deelname aan onze maandelijkse '10.000 Steps Art Walks', 'Art Around Town tours' en de 'Friday Night Art Walks met gast', voorlopig uitgesteld. Zie actueel aanbod op www.artindexrotterdam.nl/tours.html en Instagram @artinrotterdamtours.

Zin in een duo-Art Walk?

Leuk, samen kunstkijken met koffie onderweg. Dat kan(max 2 deelnemers) en doen wij op aanvraag. In Nederlands of Engels.

Contact: tours@artindexrotterdam.nl

Eigen Art Event

Wil je met een eigen gezelschap, onder begeleiding van een kunstgids deze route doen - dat kan.

Of een eigen activiteit rondom kunst kijken, beleven, kopen? Wij creëren inspirerende ervaringen met kunst als vertrekpunt en Rotterdam als ons canvas. Afhankelijk van de situatie behoort een bezoek aan galleries, musea, bedrijfscollecties, ateliers, evenementen en beurzen tot de mogelijkheden. Contact: tours@artindexrotterdam.nl